

Erich Follath

ATOMSPØKELSET I DIMONA

I Jerusalem er dette spørsmålet fortsatt en statshemmelighet. Men ekspertene verden rundt er enige: Israel er den eneste staten i Midtøsten som har atombomben. «Operasjon Samson» var en triumf for ærgjerrige politikere, vitenskapsfolk og spioner, og den fikk dramatiske følger.

Den som gransker historien bak Israels hemmelige atomvåpenpotensial og dets eventyrlige tilblivelse, kan ikke komme forbi tre figurer: Shimon Fredsføleren (politiker), Rafi Skruppelløs (spionen) og Mordechai Tvileren (vitenskapsmannen).

Den første fikk Nobelprisen i 1994 og har i 50 år tilhørt eliten i det israelske establishment. Den andre oppnådde høy status og ære innenfor sikkerhetstjenesten, men falt i politisk unåde på midten av åttitallet på grunn av noen tvilsomme aksjoner. Den tredje sitter på syttende året som israelsk landsforræder i en spesiell sikkerhetsavdeling i Ashkelonfengslet.

Karrierene til Shimon Peres, 80 år, Rafi Eitan, 77 år, og Mordechai Vanunu, 49 år, speiler sentrale etapper i jødestatens historie – dens framgang, dens nederlag og dens indre spenninger. De er alle tre knyttet til et tabu som offisielt gjelder fortsatt, men som undergraves litt etter litt av uavhengige historikere og journalister.¹

Shimon Peres kommer fra Wiszniewo i dagens Hviterussland. Han var tretten år da han flyttet med sine foreldre til Palestina. I den britiske mandat-tiden sluttet han seg til den jødiske undergrunnsorganisasjonen Hagana², men alltid satset han mer på forhandlinger enn på terror mot okkupasjonsmakten. Ærgjerrig og moderat, men likevel en glødende patriot, gjorde han rask karriere. Allerede i 1953 ble han generaldirektør i Forsvarsministeriet, nummer to i sikkerhetsspørsmål og direkte underordnet David Ben-Gurion.

Den legendariske regjeringssjefen og statsgrunnleggeren var besatt av angsten for et nytt Holocaust. Hans skrekkscenario var fanatiske arabere som ville drive jødene til randen av utslettelse. Ben-Gurion var på jakt etter et våpen mot hjelpeløsheten, et våpen som hadde effekt selv om fienden syntes overmektig: «Aldri mer skal vi la oss føre til slaktebenken som lam.» Han var begeistret for ny teknologi og lest alt om atomteknologien muligheter. Han ville ha atombomben. I 1956 skrev han i et brev til en venn: «Det som tre jøder, Einstein, Oppenheimer og Teller, har gjort for amerikanerne, kan jødiske vitenskapsfolk også gjøre for sitt eget folk.»

Ben-Gurion ba nå Peres gjøre alt som var mulig for å realisere denne drømmen, det ultimate sionistiske prosjektet. Ben-Gurion manglet antennen som skulle til for å oppfatte mulig angst blant palestinerne som i århundrer hadde levd i «Landet uten folk» og som i masser var blitt fordrevet fra sine hjem.

Så hemmelig var denne operasjonen at navnet til Peres ikke finnes i den statlige atomkommisjonen eller i dens offentlige meddelelser. Ikke engang regjeringsmedlemmene visste om den topphemmelige «Operasjon Samson», oppkalt etter den sagnomsuste israelske supermannen og filisterskrekken fra bibelsk tid.

Peres gjorde seg ingen illusjoner om at noen av de tre atommaktene på den tiden ville gi atomteknologien til jødestaten. Storbritannia og Sovjetunionen var i alle fall utelukket, og USA var kun villig til å levere en liten reaktor for energiproduksjon. I samme slengen advarte amerikanerne Israel mot kjernefysiske ambisjoner.

Peres luktet det gyllne tidspunktet et annet sted. Han vendte seg til Paris. På den tiden startet Frankrike sitt atomvåpenprogram. Høsten 1956 hadde franskmennene av strategiske grunner ikke noe i mot å støtte Israel med vitenskaplig hjelp i bytte mot etterretningsinformasjon. Israel og Frankrike hadde de samme interessene i kampen mot arabiske stormaktsinteresser. I en samordnet kampanje stormet britiske, franske og israelske styrker Suezkanalen og Sinaihalvøya. En takknemlig Guy Mollet lovet Peres knowhow for å realisere en stor atomreaktor et sted i Negev-ørkenen kalt Dimona. Reaktoren hadde kapasitet til å produsere plutonium, stoffet som Bomben er laget av. Dette skjedde i form av en hemmelig avtale i begynnelsen av 1957.

Da den offisielle israelske atomkommisjonen fikk se byggeplanene for Dimona-anlegget, utløste det intens diskusjon. Seks av syv vitenskaplige kommisjonsmedlemmer la ned vervene sine. Med denne planen var det erklært for dem at Israel hadde bestemt seg for å bli en atommakt. Deres kommentarer spente fra «galskap» til «eventyrlig risikofylt». Alle kommisjonsmedlemmene, også de som la ned sine verv, måtte forplikte seg til å tie om saken under trussel om straff. Verden skulle ikke få vite hva som gikk for seg på en bortgjemt ørkenfleck, 30 km sydøst for Beer Sheva.

Ben-Gurion overrasket Peres med lovord. Kanskje kan vi gå ut fra at denne politikeren likevel hadde det vondt, preget som han er av forfengelighet. Han kunne ikke synliggjøre sitt diplomatiske mesterstykke som «Bombens far». Hemmelighetstvungen begrenset hans virkekrets til en liten gruppe vitenskapsfolk, politiske strateger og etterretningsfolk og gjorde ham dessuten til en fremmed for det militære establishment. Som sivilist uten militær fortid, oppnådde Peres aldri generalenes og soldatenes respekt. Også de israelske velgerne ga ham den ene nesestyveren etter den andre. På en eller annen måte luktet de at denne mannen ofte taler usant. Kanskje gjør han det av gode grunner og med magebesvær, men likevel.

Rafi Eitan er sydd over en annen lest. Han får ikke sjelekvaler av å lyge, skjule og svindle. Dette er så å si hans livseliksir. Allerede i kampene mot britene forfalsket han dokumenter og kjempet med brutal beslutsomhet i spissen for Palmach – en elitestyrke i undergrunnsorganisasjonen Hagana. Senere kjempet han i selvstendighetskrigen mot araberne. Denne mannen, som hadde vokst opp i en kibbutz, lot seg på begynnelsen av 1950-tallet verve til den nye statens etterretningstjeneste.

Av utseende er han langt fra å være noen James Bond: liten, nærsynt, med en absurd stor brystkasse og biceps. Han er døv på venstre øre etter et bombeuhell. Han er hard mot venner og skruppelløs mot fiender. I kaldblodige operasjoner bak fiendens linjer har han etter eget utsagn ofte kvalt arabiske motstandere «med bare nevene og likt det». Hans agentkolleger kaller ham Rafi Hamasiach: Rafi den Ekle. Dette sier de med respekt, men muligens er de noe frastøtt av hans iskalde vesen.

Eitan ble helten i Mossads berømte kommandooperasjoner. Omkring 1960 var han sentral i bortføringen av naziforbryteren Adolf Eichmann fra Argentina. Etter at forbryteren var dømt av israelsk rett, lot ikke mesterespionen anledningen gå fra seg. Han førte personlig Eichmann til bøddelen. Vendt mot sin bøddeltjener var Eichmanns siste ord: «Jeg håper du snart følger etter.»

Tre år senere var Rafi Eitan igjen engasjert i en bortføringsoperasjon. Denne gangen dreide det seg ikke om personer, men om spaltbart materiale for atombomben. I 1962 hadde Frankrike brutt samarbeidet med Israel. I motsetning til Frankrike hadde ikke Israel tilgang på urangruver i vennligsinnede afrikanske stater, og framfor alt disponerte ikke landet tilstrekkelige mengder anriket uran. Dette «varme» materialet kunne ikke skaffes på en legal måte. Et Mossad-team ble satt inn for å etablere hemmelige leveringskanaler. De søkte etter svake punkt i det internasjonale overvåknings-systemet, og de søkte etter sympatisører.

To ganger lyktes Rafi & Co under dramatiske omstendigheter. Første gang var nøkkelen til suksessen et lite amerikansk firma lokalisert i Apollo, Pennsylvania. Firmaet tilhørte en svært begavet vitenskapsmann, Zalman Shapiro. Han var en glødende sionist, beundrer av Israel og sønn av en ortodoks rabbiner som hadde mistet deler av familien i Holocaust. Hans firma, Nuclear Materials and Equipment Corp. (Numec), var leverandør av et raskt stigende antall kommersielle atomreaktorer. Dessuten sto firmaet for mellomlagring av en stor mengde anriket uran på oppdrag av den amerikanske regjeringen.

Det lyktes Mossad-teamet å sluse bort noe av dette kostbare materialet og transportere det til Israel. Direktøren for Numec, Shapiro, meldte ikke tapet. Det gikk måneder før USAs atomenergikommisjon slo fast ved en rutinekontroll at 100 kilo uran var forsvunnet. Shapiro hadde ingen forklaring på dette tapet, og det fantes ikke tilstrekkelig fellende bevis for reise tiltale mot

han. Kort tid etter stengte Numec portene. I en undersøkelsesrapport for Den amerikanske kongressen heter det kryptisk: «Betydelige mengder anriket uran er ledet på avveier, kanskje med aktiv medvirkning av en mann i bedriften eller av en gruppe som har benyttet hjelp fra en slik mann.»

Det andre kuppet Mossad gjennomførte, var enda mer eventyrlig enn det første. Med falske papirer kjøpte Eitan 200 tonn uranoksid fra et firma i Brussel, Société Générale des Minéraux. Den tyske forretningsmannen og bedriftseieren Herbert Schulzen ble – kanskje uten selv å vite det – brukt av israelerne som mellommann. I forbindelse med denne handelen betalte hans bedrift i Wiesbaden, Asmara Chemie GmbH, en garantisum på 8,5 millioner tyske mark til en sveitsisk bank.

Et italiensk firma figurerte som sluttbruker av vareleveransen. Alle transaksjonene foregikk innenfor EU og virket derfor tilforlatelige. I Brussel var det ingen som ante at den italienske fargemiddelbedriften aldri før hadde vært bort i uran, og at bedriften undertegnet papirene i den tro at den kun var et mellomledd og forøvrig følte seg lokket av formidlingshonoraret. Overvåkningsfunksjonærene i Euratom godkjente handelen.

Men de «varme» varene kom aldri til den angitte destinasjonshavna Genova. Toppagent Eitan hadde planlagt det annerledes. Han hadde kjøpt en skrotet fraktskute på 1000 tonn, «Scheersberg A», av et rederi i Hamburg. «Scheersberg A» tok ombord lasten i Amsterdam for deretter å forsvinne sporløst i Middelhavet. I ettertid rekonstruerte de pinlig berørte funksjonærene i Euratom seilassen. I rom sjø et eller annet sted i nærheten av Kypros ble uranbeholderne lastet over i et «legalt» israelsk skip og transportert til Haifa. Derfra ble lasten transportert til Dimona for produksjon av enda flere atombomber. Rafi den Ekle ble utnevnt til nestkommanderende for etterretningstjenesten.

I slutten av 1968 dukket «Scheersberg A» opp i Sør-Tyrkia. Besetningen var sporløst borte. I loggboken fantes ingen opptegnelse om reisen fra Antwerpen. Urankjøper Schulzen forsikret at han bare utførte handelen på oppdrag fra en ukjent kunde og at han «følte seg brukt av etterretningstjenesten». Var det hele Mossads verk? Eller var CIA og BND på en eller annen måte aktive støttespillere på Israels side for å lette jødestatens vei til atommakt?³

Som pensjonist har Eitan på det sterkeste benektet muligheten for slik hjelp de få gangene han har snakket med journalister. I virkeligheten brukte CIA flere år på å kartlegge det israelske atomprogrammet. Da John F. Kennedy fikk vite om den virkelige funksjonen til «tekstilfabrikken» i Dimona, ble han svært bekymret. I begynnelsen av sin regjeringstid var JFK mer sympatisk innstilt overfor Israel enn noen amerikansk president før ham. Til sine venner sa han: «Takket være jødene i New York ble jeg valgt til president og jeg må gjøre noe for dem.» Men hans angst for spredningen av atomvåpen var sterkere.

Kennedy forlangte ultimativt av Ben-Gurion at Dimona skulle kontrolleres av eksperter. Ben-Gurion vegret seg, men innså at det ikke var mulig å unngå en slik kontroll. Det lyktes Israels hemmelige tjenester å lure de amerikanske vitenskapsfolkene trill rundt. Deres besøk kom ikke uanmeldt.

I 1967 hadde Israel skrudd sammen sin første primitive atombombe. Dette var det ikke mulig å holde hemmelig selv overfor amerikanerne. På spørsmål fornerte israelerne Det hvite hus med en bevisst tvetydig og diffus standardformel som diplomaten Shimon Peres senere har brukt ofte, og som i dag er offisielt uttrykt politikk: «Vi vil ikke være de første som introduserer atomvåpen i Midtøsten.»

Etter Egypts og Syrias overraskelsesangrep under Jom-Kippur feiringen i 1973 var den militære situasjonen kritisk. Fra etterretningskilder vet vi i dag at statsminister Golda Meir ba forsvarsminister Moshe Dajan om å gjøre 13 atombomber stridsklare, og de ble transportert til en luftvåpenenhet. Noen dager rundt 9. oktober 1973 var verden på randen av en atomkrig. Men enda før atomvåpnene ble armert, var de konvensjonelle israelske stridskreftene i ferd med å få overtaket. De 13 bombene ble transportert tilbake til sine underjordiske bunkere i ørkenen.

Ikke noe skremmer de israelske politikerne mer enn at fiendtlige arabiske stater får tilgang til atomvåpen. På syttitallet så Jerusalem med stigende uro på den raske utviklingen av atomteknologien i Irak. Med hjelp fra Frankrike hadde Saddam Hussein bygd en høyst mistenkelig atomreaktor i Tuweitha, sør for Bagdad. Israels statsminister, Menachem Begin, så bare en måte å stanse Saddam på: Han ga ordre om å ødelegge «Osirak»-anlegget. Tidlig om morgenen, 7. juni 1981, sendte Begin åtte F-16 kampbombe-fly på vingene med 1000-kilos bomber, eskortert av seks F-15 jagerfly. Den irakske reaktoren, 900 kilometer fra den israelske grensen, lå igjen som en rykende ruinhaug. Før irakerne skjønnte hva som hadde truffet dem, landet flyene uskadd på hjemmebasen i Eilat.

Den kaldblodige operasjonen var en triumf for Mossad som planla det hele, men et nederlag for Peres. Den forsiktige politikeren satt på den tiden i opposisjon og var en av få politikere som kjente aksjonsplanene. Peres rådet på det sterkeste fra å gjennomføre operasjonen og argumenterte dels med risikoen som pilotene ble utsatt for og dels med følgene for relasjonene til de arabiske statene. Men etter et kort stormvær av protester, som også USA sluttet seg til («brudd på folkeretten»), roet det hele seg fort ned.

Som det eneste landet i Midtøsten med en «bombe i kjelleren», spilte Israel fra nå av stadig mer selvbevisst rollen som David med en atombombe i slynga. Dette gjaldt ikke minst hauken av en forsvarsminister: Ariel Sharon – dagens statsminister. I et regjeringssmøte i begynnelsen av felttoget mot Libanon i 1982 foreslo Sharon i fullt alvor å bruke atomvåpen mot Syria. Sharon begrunnet dette med at Syria gjorde seg klar til å angripe Golan-høydene.⁴ Samtidig var det mange strateger i Jerusalem som mente at

fiendene ikke tok Israels evne til førsteslag med atomvåpen alvorlig nok. Hvordan spre kunnskap om Israels kjernefysiske kapasitet uten å kaste over bord den strikte hemmeligholdspolitikken?

Så begynner den mest mysteriøse affæren i den ellers så mysteriøse historien om det israelske atomvåpenprogrammet. Denne historien flettes nå sammen med navnet til en marokkansk jøde: Mordechai Vanunu. Han vokste opp i en middelklassefamilie i Marrakech. Faren var dagligvarekjøpmann og moren syerske. Mordechai var en av seks søsken. Som de andre søsknene vokste han opp trespråklig. Han behersket arabisk og fransk bedre enn hebraisk. Den sefardiske jødefamilien lot seg lokke til Det hellige land med et løfte fra «Jewish Agency» om etableringslån. De ble tildelt et beskjedent hus i ørkenbyen Beer Sheva, og de fant etter hvert ut at det nye livet helst var mer karrig enn det de la bak seg hjemme i Marokko. Mordechai fullførte skolegangen til og med videregående (gymnas) i strengt ortodokse skoler.

I følge en attest fra det militære fullførte han militærtjenesten som «svært god underoffiser», men han gjennomførte verken piloteksamen eller opptaksprøven til sikkerhetstjenesten Shin Bet. Han skrev seg inn ved universitetet i Tel Aviv med fysikk som studiefag, men avbrøt studiet etter ett år. Som mange andre jøder av orientalsk herkomst, hellet han sterkt mot høyre i det politiske landskapet.

Mordechai ønsket å tjene penger raskt og søkte seg jobb i «atomforskningscenteret» i Dimona. Der besto han noen intensivkurs i fysikk, kjemi, matematikk, engelsk – og i sikkerhetskontroll. Han ble tildelt tjenestebevis nummer 320 og fikk tilgang til «Machon 2». Dette er i hovedsak et underjordisk bygningskompleks på åtte etasjer, og den nyansatte Vanunu oppdaget at dette komplekset var et anlegg for plutoniumutvinning. Alle ansatte måtte underskrive en tausheterklæring.

Vanunu ble nattevakt, en jobb der han kontrollerte samtlige avdelinger i Machon 2. I ni år gjennomførte han denne sløvende rutinejobben på en pålitelig og diskret måte. Han skrev seg dessuten inn ved universitetet i Beer Sheva for å ta et filosofikurs med fordypning i Nietzsche, og samtidig skiftet han politisk side. Sharons krig i Libanon i 1982 og Israels brutale okkupasjonspolitikk på Vestbredden drev ham ut på den ekstreme venstrefløyen. Vanunu ga opprørske intervju i studentavisa og deltok i kurs arrangert av de israelske kommunistene. Det er vanskelig å tro at den allestedsnærværende sikkerhetstjenesten ikke skal ha oppdaget dette.

I desember 1985 ble 180 arbeidere i Dimona-anlegget oppsagt av «økonomiske grunner». Vanunu var blant de oppsagte. Allerede før han fikk oppsigelsesbrevet, meldte han seg inn i kommunistpartiet («yrke: student»). Men den ensomme ulven fant ingen venner i partiet, og et kjærlighetsforhold til en jordmor gikk i vasken. Vanunu bestemte seg for å legge ut på en reise jorden rundt i retning Østasia. Han tok med seg kamera. Dessuten hadde han med i bagasjen lyseksponert film med sensitive bilder tatt mens han var

sikkerhetsvakt i det høyst hemmelige anlegget og angivelig uten at noen hadde merket det.

Han kom til Sydney etter å ha reist via Athen, Moskva, Bangkok og Katmandu. I Sydney livnærte han seg som drosjesjåfør. Han ble venn med presten i Den evangeliske kirken, St. John. De pasifistisk anlagte bibelstundene styrket Vanunus motstand mot det israelske atomvåpenprogrammet. «Det er umoralsk», sa han og viste noen av sine nye brødre bilder fra Dimona. Raskt dukket det opp en journalist som overtalte ham til å delta i et avsløringskupp, og som satte ham i forbindelse med *Sunday Times* i London. Avisen sørget for å fly ham til den britiske hovedstaden.

Avisoppslaget kom den 5. oktober 1986 og ble en verdenssensasjon. Politikere trykket på for å få en bekreftelse. Offentliggjøringen av de autentiske bildene og Vanunus beretning ga grunn for å anta at Israel disponerte 100 til 200 atombomber.

Allerede før avsløringene ble offentliggjort, hadde den israelske regjeringen bestemt seg for å sette Vanunu ut av spill. Det skulle skje ved hjelp av en honningfelle. På oppdrag av Mossad tok en vakker blondine kontakt med ham i London og lokket ham med på en flytur med British Airways til Roma, der de skulle feriere sammen. I Roma forsvant Vanunu. 40 dager senere innrømmet den israelske regjeringen at de hadde «forræderen» i sin varetekt. Rykter vil ha det til at han ble neddøpet i Roma og bortført ombord i et skip. En rett i Jerusalem dømte ham til 18 års fengsel. Rettsprosessen foregikk bak lukkede dører. Mesteparten av fengselsstraffen skulle sones i isolat.

Det er fortsatt en gåte hvordan overvåkningsfolkene i Dimona kunne feile så totalt. Eller er det slik at den israelske sikkerhetstjenesten bestemte seg for å styre atomvekteren Vanunu med lange og slakke tøyler? Den britiske atomvåpeneksperten Frank Barnaby mener: «Den mest troverdige forklaringen er at Mossad avslørte Vanunu og bestemte seg for å gi ham anledning til å fortelle om sine brisante funn.»

De tre aktørene i dette kjernefysiske dramaet: Shimon Fredsføleren, Rafi Skruppelløs og Mordechai Tvileren har i dag helt ulike fremtidsutsikter.

Shimon Peres har begynt å snakke bemerkelsesverdig ofte om Israels kjernefysiske opsjon: «Vi har ikke tilegnet oss en spesiell våpenteknisk mulighet for å gjenta et nytt Hiroshima, men derimot for å oppnå noe som ligner Oslo-avtalen.» Selv med sine åtti år har mannen som til enhver tid kan brukes til det meste, håp om en sentral politisk posisjon. Men konjunktorene er ikke på hans side. Tiden tilhører haukene.

Rafi Eitan har trukket seg tilbake til privatlivet som en bitter mann. Han har forsøkt seg som forretningsmann. En tid arbeidet han som eiendomsmegler på Vestbredden. En periode var han forhandler av akvariefisk med kontor på Cuba (hvor han traff Fidel Castro flere ganger). Eitan ble aldri sjef for

Mossad. Hans rekruttering av vitenskapsmannen Jonathan Pollard som spion for Israel i USA, har gjort ham til persona non grata i Amerika.

For kort tid siden foreslo Sharon-vennen Eitan i israelsk radio at PLO-leder Arafat burde stilles for retten i Israel anklaget for krigsforbrytelser, slik man i sin tid gjorde det med Eichmann. På nettsidene til forsteina konspirasjonsteoretikere blir Eitan presentert som hjernen bak 11. september, og en som på oppdrag av Mossad planlegger nye monstrøse aksjoner.

Mordechai Vanunu blir sluppet ut av Ashkelonfengslet den 21. april.⁵ Et amerikansk ektepar som har adoptert ham, og en anglikansk prest planlegger en stor feiring for ham i USA dit han ønsker å emigrere. Fansen har foreslått ham til Nobels fredspris.

Ennå er det høyst usikkert om han virkelig blir satt fri. Forsvarsministeren vil holde ham bak lås og slå ved å bruke en lov skreddersydd for palestinske terrorismistenkte. I alle fall vil han ikke la Vanunu gå fri uten garantier for at han holder tett om sine erfaringer fra Dimona og om hvordan han ble kidnappet. Til sine adoptivforeldre har «forræderen» sagt: «Jeg tror på ytringsfriheten. Den er det største demokratiske godet.»

Oversatt av Olav Fagerlid

NOTER

- 1) Avner Cohen, *Israel and the bomb*, Columbia University Press, New York 1998; Yoel Cohen, *The Whistleblower of Dimona; Israel, Vanunu and the Bomb*, Homes & Meier Publishers, New York 2003.
- 2) Hagana (hebraisk: «forsvar» eller «selvforsvar») var en sionistisk militær organisasjon som ble aktiv i Palestina 1920. Formålet med den var å slå tilbake angrep fra palestinske arabere mot jødiske bosettinger i Palestina. Organisasjonen kom tidlig under påvirkning av den israelske «landsorganisasjonen» Histadrut. Medlemmene av Hagana arbeidet på deltid, og de var til dels dårlig utstyrt. Likevel forsvarte Hagana de jødiske bosettingene effektivt gjennom flere år. I 1949 ble den underjordiske kommandostyrken *Palmach* (hebraisk akronym for: «sjokkgrupper») opprettet som en profesjonell arm til Hagana. Etter andre verdenskrig gikk Hagana over til terroristiske aksjoner. Da staten Israel ble dannet i 1948, kom Hagana fram i lyset og ble omdannet til den nye statens armé (IDF). Da kontrollerte Hagana ikke bare de bosatte områdene som var blitt tildelt Israel ved FNs delingsresolusjon i 1947, men også arabiske byer som for eksempel Acre og Jaffa. [O.a.]
- 3) BND, Bundesnachrichtendienst, var etterretningstjenesten for den gang Vest-Tyskland. O.a.
- 4) Dette bygger på opplysninger fra statsviteren Yoel Cohen.
- 5) Artikkelen ble publisert i *Der Spiegel*, 26. januar 2004. [O.a.]